

BÚZÁS HUBA

Kísértetek kora

Néhány szó Suhai Pál költészetéről

Szerb Antal írta valahol, hogy a kritikus, az esszéíró már akkor értékel, amikor eldönti, kiről beszéljen és kiről ne; míg, ha nem szól, cserbenhagyja az olvasókat, akik szeretnék megtudni, mit érdemes olvasniuk, és miért éppen ezt vagy amaszt, és nem mást.

Amikor eldöntöttem, hogy Suhai Pál – a ma már hatodik X-én is túllépett költő – *Kísértetek kora* című verseskötetét (valójában lírája egészét) teszem kissé megkésett elemzésem tárgyává (a kötetet 2005-ben adta ki az Orpheusz Kiadó), megvallom, nem annyira a miért éppen ezt, inkább a miért nem mást Szerb Antali indíték vezetett. Elkerülhetetlen ugyanis, hogy miközben róla szólok, ezzel a választással ne mérjem fel a távolságot közte és kortárs irodalmunk más, nála akár „felkapottabb” szerzői között.

Suhai Pál verseinek arca van, markáns arca. A *Kísértetek kora* válogatás eredménye, mintha jó érzéssel tallóznánk Suhai korábbi műveiből. Egyaránt őrzi *A magunk kenyerén* c. antológiában (Szépirodalmi Kiadó, 1971) megjelent Suhai versek lélekrobajlásainak lenyomatait, melyekből Csoóri Sándor közéleti költő indulására következett, valamint későbbi kötetei vallomásait. Vészi Endre az *Élet és Irodalomban* – 1974 márciusában – jelentős tehetségnek

nevezve a költőt, így ír: „Úgy látszik, Suhai Pált, ezt a nehezen leltározható költőt, többször is fel kell fedezni... Vakmerő fogalomtársításokkal új fogalmakat teremt, s a maga építette mitológiában napjaink világa jelenik meg.”

Úgy vélem, nemcsak Vészi Endre, ill. azóta én, hanem sokan mások is többször felfe-

dezik még e költészet eredetiségét, esztétikai és fogalmi értékeit. Az eredetiség – korábbi, más írások viszonylatában az ún. meglepetés-hatás – idővel elenyészik ugyan, mindössze történeti értékke merevedik, mégis fontos illóolaja a művészeteknek, hisz egy-egy új hang nyomán különböztethetők meg a költői arcélek. Suhai a régi formakincs egyes elemeinek uralkodó kifejezési formává emelése révén egy sajátosan új szemléletmódot teremtve közelít világunk felé. Íme, részlet egy – szerényen szólva is – „meghökkenítő” verséből: „Én vagyok az. / A lukából kipiszkált féreg. / Thészeusz híres állata. / Most rács mögül csodálom / világotok, / látvány bentől is annyi, / mint kintről / akad. / Állat vagyok. / Négy lábam cölöphöz hasonló, / s fejem bunkó, / mely földbever.” (*A Minótauroszt ajánlása*)

Öntörvényű líra; nehezen besorolható lelkiállapot. Régi konvenciókat roppantanak össze e sorok. *Akár az üldözött*

(Magvető, 1984) c. kötetének írószövegségi bemutatóján Vészi Endre a Suhai-versvilág egyik legkarakteresebb jellemzőjére világított rá, amikor kijelentette: ez a kötet bizonyíték a szemlélet- és eszközmegújítás képességére, majd így folytatta: „Ez a megújulás független a másoknál tapasztalt, olykor felületesen integrált post-avantgarde törekvésektől, az importált külföldi divat-hatásoktól... folyamatosan törekszik a maga modern költői világképének megteremtésére”. Az *Élet és Irodalom* 1984. júliusi számában Bella István hasonlóképpen „érett és kiforrott műként” köszönti a kötetet. És valóban: az új szemléleti forma a kötet egyes opuszaiban újszerű szerkezeti formációkat öltve toppan elénk, amelyek viszont – és ez a legfőbb érték – érzékletes látomásokat, kedély-korbácsoló indulatokat, azaz valódi esztétikai értékeket hordoznak.

„Súlyos tömbökben áll itt a magány,
/ mint folyóparton a kő. / Ha madár
száll erre, / biztosan nekiütődik. / S át-
vérzik lassan a levegő.” (*Súlyos tömbök-
ben*) Paul Valéryt idézhetnénk e sorok
hallatán: „A forma a művek gerince.
Vannak művek, amelyek gerinctelenek.
Minden mű meghal; de azok, amelyek-
nek csontvázuk van, jobban állják az
idő múlását a merőben puhatestűeknél”.
Suhai Pál e versének erős csontváza
van. Ugyanakkor költészetének fogalmi
értékei (verseinek tematikus jelentése,
értelmi hatásuk) se lebecsülendők. Any-
nyira nem, hogy ez talán a költő szel-
lemiségének egyik legsajátabb vonása.
Lapozzuk csak fel *Műhelytanulmány* és a
Mint bűvár c. verseit, egyszeriben fény
vetül gondolati gazdagságára, az alkotó
lélek irdatlan mélységeinek vívódások-
kal teli feltárására, érzékelhetjük e ter-
mészetes nyíltsággal megfogalmazott
lírai feltárulkozást. E versek – sok más-
sal egyetemben – egyszerre a létélmény,

a megrendültség életerzésének, a pilla-
natnyi lelkiállapotoknak, néha a csönd
bensőséges hangulatának, és minden-
kor egy emelkedett gondolkodású ér-
telmiségi attitűdjének lírai "lepárlásai":
„munkámba elmerülve mélyen, / mint
aki csupán játszogató, / a Semmi szélét
kicsipkézem, / elérni végül így remé-
lem, / valóság, szörnyű partodat.”
(*Műhelytanulmány*) „(...) ha szólok bu-
borék szivárog / számból, s gyöngyöz-
ve ellebeg. // Itt zsíros halszemek a
lámpák, / az arcok elsüllyedt kövek, /
szakállas vén szörnyek csodálják / csak
szörnyű emberségemet.” (*Mint Bűvár*)
Suhai Pál versei ezzel együtt telítve
vannak emocionális attitűdökre valló
eleven vonatkozásokkal: „Önnön fé-
nyében ázva, / mint óriási, zöld, /
féregtelen gyümölcs, / kinőtt a hold az
ágra.” (*Menthetetlen*) „Ez volt a ház,
ma romjait / csupán idült hiánya ássa, / de
bennem ép, mert felnagyít, / közelhoz
minden távolít / a veszteség fordított
optikája.” (*Ez volt a ház*)

Újra meg újra végiglapozva a kötetet,
több okból nem érthetünk egyet Bella
István – már említett, *Bajuszt Mona
Lisának!* c. – cikke azon kitételével,
amely hibaként rója fel a szerzőnek "a
szépség, a tökéletes forma aggályos
tiszteletét", mert évezredek óta a szép-
ség minden műalkotás sine qua nonja,
továbbá, mert bírálatában elfelejti kifej-
teni azt, hogy szerinte konkrétan mely
formák tisztelete aggályos, ill. mit ért
tökéletesen avagy tökéletlenül. Utal-
tunk rá, hogy Suhai költészetére egy-
részt újszerű szemlélet jellemző, amely
gyakran újszerű szerkezeti formákat
öltve jelenik meg. Ezen – elsődlegesen –
belső formai elemeket szokás érteni.
Ezek újszerűsége mellett merőben elha-
nyagolható tényező az ún. külső jelle-
gekhez (pl. a szonett-formához, vagy
más szokványosabb strófa-szerkezetek

használatához, stb.) való ragaszkodás hagyománya, mert éppen az újszerű belső és a hagyományos külső formai elemek ütköztetése egy-egy műben addig nem ismert izgalmakat lobbanthat fel, új esztétikai élmények forrása lehet. (Gondoljunk csak arra, hogy a természetben számtalan forma látható, de nem számtalan struktúrán alapulnak. A művészetben sincs másként.) Másrészt Suhai, bár törekszik a szépre, de nem a forma-tökélyre. Eddig idézett – egyébként megejtő szépségű – versrészleteinek ritmikai elemzése is rávilágíthatna szándékosan ejtett, vagy a teremtés lázában gondatlanul elkövetett műhibáira. Úgy véljük, szükségtelen tehát Mona Lisának több bajuszt rajzolni.

Fodor András írta Suhai Pál *Porba írt sorok* című kötetéről 1994-ben: „A cím-

adó, tizenhárom részes versfüzér önmagában is igazolja: a szerző rászolgált a fülszövegen citált jeles pályatársak (Bella István, Deák László, Vas István, Vészi Endre) bizalmára és dicséretére.” Fodor András sorai óta tizenöt esztendő telt el, ideje hát felfedeznünk újra a *Kísértetek kora* szerzőjét, bár: „Megtorlódik az idő, megreked árja / egy-egy bozótban - árkok mélyén, / (...) Tünt arcok és nyarak kísértének, / elfeledett, régi ízek a szádban / s föld alatti dobogás hangja füledben, / s míg kezekben az unt kaleidoszkóp / a széthullott képeket újra kirakja, / és látod a múltad, a változatlan hatalma / bekerít, és most már ez nyargal / rajtad át: a mozdulatlan.” (*Kísértetek kora*)

(*Orpheus, Budapest, 2005*)

CSEHY ZOLTÁN

A térfigyelő kamera szeme

Juhász Katalin: *Látod, duzzad*

Juhász Katalin költészete korallszerű következetességgel építkezik: makacssága van és természetes ritmusa, mely mintha valamiféle biológiai meghatározottságból adódna. Vagy a cím motívumát felhasználva: előre meghatározott, kimért nagyságban duzzad. Versvilága koherens, melyen belül sosem váltásokról, legfeljebb finom elmozdulásokról beszélhetünk.

Az idill lecsupaszítása, kizökkentése, a térfigyelő kamerák jelenlétébe kény-

szerült létszorongatottság új kötetének éppúgy domináns tárgya, mint az előzőkének, ám ami egészen új keletű, az a nosztalgia foszlányos megjelenése, illetve az emlékezés-technika modelljének megváltozása. Az emlék e kötetben a korábbiaktól eltérő módon gyakorta azonosítódik az idillivel („előszedek valahonnan / egy idilli pillanatot/ és elidőzöm benne / a kávé közben kicsepeg”), ám megjegyzendő, hogy Juhásznál az idilli

korántsem jelent különös minőséget, hanem lényegében a hétköznapi nyugalommal lefedhető alapboldogság vagy egy emlékképben felderengő kellemes elidőzés gyűjtőszava. Az idilli a legtöbbször egyszerűen a spontaneitás maga. A térfigyelő kamera továbbra is rögzít („a térfigyelő kamerák által / rögzített képet / rég letörölték helyet csinálva / újabb meséknek”), de a mese kitörlődik, mert eseménytelen vagy cselekménytelen. A térfigyelő kamera szeme és a lírai én látásmódja kétségtelenül rokonítható technikákat működtet: és ami különlegesen izgalmas, az az, hogy Juhász Katalin a belső érzelmi rezdülésekről is úgy beszél, mintha a szavak között kellene megfogalmaznia a verset magát. Lírája ellene megy az én-lírának, miközben eredendően alanyi költészetet művel. Egy nyomkövetővel ellátott test, egy bekamerázott élet, egy koordinátrapontok alapján bemérhető egzisztencia mozgását figyelhetjük meg, mely keresi és hiszi a transzcendencia irracionális világát. A művészet vagy a költészet lényegében ezt a szerepet tölti be ebben a rendszerben: „hulladékból csinállok szobrot”. A „recycle” verscím egy költői eljárási technikát is kifejez: a látókörben lévő, a kamera terébe kerülő valóságmozzanatok felhasználhatóságát hivatott demonstrálni. A *Lomtalanítás* című szöveg hasonlóan önreflexív, és ha tetszik metanarratív költemény: a lét eredendően csak „szobányi” lehet, mely kiismerhetetlen tartalmakat, tárgyakat, együttlétezőket, autentikus és kínos pillanatokot zsúfol össze emlékké, idővé vagy jelenvaló ballasztá. És mi is jöhetne hozzá még ehhez? Természetesen a vágy, mely tárgyiasulva jelenik meg: „pakolgom a tavaszt / lassan sehová sem fér be / teszem a felső polcra hogy nehezen / lehessen

felérni ésszel”. A vágyról szóló beszéd Juhász Katalinnál mindig önironikus, szégyenlősen maszatolós, éppen ezért titokkal teli. Az előbbi szakasz szójátéka ezt kiválóan demonstrálja nyelvi szinten is. A *Taktika* című vers ismét egy központi fogalmat kínál, mégpedig a birtoklást, mely a vágytól és a kényszerrel elválaszthatatlan minőségként tematizálódik ebben a költészetben. Az „enyém” létezése a fentiek alapján meglehetősen kétséges, legalábbis folytonos, és bizonyos értelemben agresszív rákérdezést igényel.

A térfigyelő kamera (legyen az a nyelv szeme akár vagy magának a világteremtőnek a pupillája) mindig figyelmeztet is, az ilyen létezés tétje tehát az, hogy miként sikerül eltüntetni a nyomokat, vagy odáig gerjeszteni a dolgokat, hogy sikerüljön elfeledni a megfigyeltség tényállapotát. Ez a színlelés a versek titokzatosságát hivatott fokozni, és a Juhász-féle költészet egyik legizgalmasabb karakterjegye: „Közben úgy tennék / Mintha csak / Véletlenül / Keveredtem volna / Abba a drága / Porcelánboltba / Elfutnék ha kérdenék / Mit parancsolok”. Vagy: „a szenvedésre való képtelenséget / rég felfedeztem már / magamban.” Külön metaforarendszert alkot a „konyhanyelv”: az evés, a táplálkozás, a telítődés a nyelvvel való eltelés, a nyelvvel való munka metaforáivá lesznek. A kijátszott fogyókúrák, a „tartósított zamatok” a „boldog lapátolás” mintha a mindenütt jelenlévő létszorongatottságot játszanák ki ügyes technikával, illetve illúziójátékaikkal, miközben okozói is annak, ami ellen hatnak. A létezés mint folyamatos valóságshow tételeződik, melyet természetesen a valóságosság valóságától megvéd a nyelvi stilizáció. A nyelv mint rendező, mint médiaszakember jelenik meg. A *Lakatlan kutyaól* ezt jól

példázza: „Sztárosan felszegem fejem, /
rejttem kínom a papírzsepibe. / Aztán
csendben, büszkén / bennégek zöld
ruhámban.”

A méltóságteljes viselkedés groteszksége a hétköznapiaság territóriumában érvényesül igazán. Juhász Katalin költészete nem ismeri a tág teret, a mitológiai dimenziókat: emberléptékű, szinte metaforátlan, nyelvileg „precíz nyomrögzítő”, a költő szerepét a helyszínelő mesélő mondja el vagy a egyszerűen eliminálja a térfigyelő kamera újrahazsnosítandó szalagja. Láthatólag e költészet nagyban motivált az angol-szász hagyomány által, s egy nem különben erőteljes forrásként kell megemlíteni a többé-kevésbé underground zene világát (erre már a cím is utal). Zenei műfajok, hangzás- vagy hangeffektusok sokasága jelenik meg egész konkrétan is, pl.: „cuppogó reggae lökdös előre”. Olykor maga a zenei műfajokkal való játék teremt metaforikus feszültséget, pl. a *Majdnem* című versben: „vagy mikor valami / valós blues hallatszik / nyúlósan sután-bután / kacér kuplé helyett”. A zene itt a szöveg és a test valamiféle tápláléka, mozgatója, és absztrakt mivoltánál fogva a legtöbbször a transzcendencia letéteményese is.

Egy radikálisan prózai alapokból töltekező versnyelv termékenyen fogadja magába a zenei inspirációkat (és allúziókat), miáltal a kötet nyelvi univerzuma egy egészen sajátos muzikalitásra tesz szert. Juhász Katalin úgy stilizálja át ezt a populáris regiszterbe tartozó világot, ahogy például John Corigliano dolgozta fel klasszikus zenei apparátussal Bob Dylan dalszövegeit *Mr. Tambourine Man* című dalciklusában. A populáris regiszter azonban nem pusztán mint nagymértékben intellektualizált utalásrend-

szer jelenik meg a kötetben, hanem mint a groteszk látásmód alapszegmense is hatványozottan jelenvaló. Olykor szinte az a látszat uralkodik el, hogy a „szobányi” világ szeme a tévén keresztül lát bele a semmibe. A nosztalgia vagy az emlékezet tere is olykor a médiaszokások vagy a média gerjesztette közösségi megnyilvánulások belső ideje szerint tagozódik, pl.: „Mikor még címkék / gyűjtésével tengert s partot / nyerhetett az ember / Nem nyert persze”. A roppant, média formálta közösségi játszmák Juhász Katalin groteszk világában a történelmet magát teszik idézőjelbe, írják felül. A virtuális tér fokozatosan válik életvilággá és viszont: ez a felcserélhetőség a leggyakrabban jelöletlen. A virtuális tér ura (ha tetszik Istene) éppoly elérhetetlen krízispillanatokban, mint bármilyen hagyományos fogódzó: „Tanácsot kérnék Öntől / de megint nincs fent a szkájpon / Mikor szükségem lenne / mosolygó ikonjaira / mindig kijelentkeznek”. A kapcsolat többé nem feltétlenül igényli a test konkrét bekapcsolódását az érzékelésbe, és ez a társas viszonyt is átértelmezi: miközben a testben gyűlik a fokozódó magány traumatizáló ereje, az elme, a ráció nem ezzel köti le magát, hanem a virtuális tér belakásában próbál meg átmeneti boldogságot találni. De még a precízen szabályozott virtuális világban, a percekre kimért örömben is bekövetkezik a csakis a költészet révén kezelhető válság, hiszen előbbutóbb elkerülhetetlenül „valami ősi misztikus / köd borul a monitorra” vagy elviselhetetlen hangerővel „csikorog a dolog logikája”. Lukács Zsolt kitűnő illusztrációi mintha ugyanezt sugallanák.

(*Madách–Posonium, Pozsony, 2009*)